

Мактабга тайёрлов гуруҳи учун тасвирий фаолият учун дастур
Расм. Болада атроф-олам гўзаллигини, тасвирий санъат асарларидаги нафосатни ҳис этиш ва англаш лаёқатини тарбиялашда давом этиш.

Боланинг санъат ҳақидаги тушунчаларини кенгайтириш, таниқли рассомлар (Ж.Умарбеков, Р.Чориев) ҳамда болалар китобларининг рассом-иллюстратор (Х.Раҳматуллаев, Р.Зуфаров)лари билан таништириш ва уларнинг асарларидан намуналар кўрсатиш, расмларни диққат билан томоша қилиш, таассуроти билан ўртоқлашишга ундаш.

Болага расм солишни дастлаб, оддий қора қалам билан нарсанинг умумий белгиларини хомаки чизиқлар ёрдамида чизишдан ёки схематик чизиқлар билан белгилашдан бошлашга ўргатиш. Расмларнинг мавзу доирасини кенгайтириш: она юрти, шаҳар, қишлоқ, маҳалла, уйи, оила аъзолари ҳақида; катталар меҳнати (*сотувчи, рассом, ҳамшира*); байрам таассуротлари (“Онажонлар байрами”, “Меҳржон байрами”) асосида воқеабанд расм солишга; қадимий обидалар, миллий буюмлар, кийим-кечаклар; эртакона образларни (“Паҳловон бола”, “Гўзал малика”) тасвирлашга қизиқтириш.

Боланинг расм чизишга интилишини, воқеани тушуниб ақс эттиришини, инсон қиёфасида, кўз, оғиз, бурун ва қўл бармоқларини аниқ чизаётганини, одамлар эғнидаги либосларни турли нақш ва безаклар билан безатишини, ранглар уйғунлигига эътибор бераётганини рағбатлантириш.

Воқеабанд расм чизаётганда тасвири варақ сатҳида тўғри жойлаштириш; тасвирланаётган қаҳрамонларни, шароитни, нарсаларнинг ўзига хослиги (*шакли, катталиги, узунлиги, воқеада иштироки*)ни инобатга олган ҳолда (*варақнинг пастки қисмига яқинроқ ёки узоқроқ, ўртада, ўнг ёки чап томонда*) жойлаштириш кўникмасини шакллантириш.

Болани асосий спектр ранглар билан таништириб, расмда уларнинг чиройли турланишларини келтириб чиқариш йўллари (*техник кўникмалар – икки хил бўёқдан янги ранг ҳосил қилиш; буюм шакли бўйича қаламда иштрих ўтказиш*) бўйича тасаввурларини кенгайтириш.

Болани асли (*натура*)га қараб тасвирлаш кўникмасини такомиллаштириш, аслига қараб расм чизишда, тасвирланадиган нарсани (“*Гулдаста*”, “*Гулдонда гуллар*”) диққат билан кўриш, шаклига, рангига, катта-кичиклигига, ёруғ ва сояроқ томонларига аҳамият беришга, шунингдек варақ сатҳига чиройли жойлаштириб, ақс эттиришга ўргатишда давом этиш.

Расм солишда тасвирий материалдан фойдаланишни кенгайтириш: рангли ва оддий қаламлар, бўёқ-гуаш, акварел; битта расмда турли материалларни ишлатишга ўргатиш.

Расмда буюмларни, ўсимликлар, сабзавот ва меваларни бир-бири билан ўзаро қиёслаш, масалан, шакли ва ранги билан фарқланувчи бир хил (*катта-кичик, қизил-яшил*) ёки шакли бир хил, ранглари ҳар хил (*лавлани билан турп*); ҳар хил дарахтлар (*олма ва ёнғоқ дарахти, терак ва тол*); турли хил транспорт воситалари (*юк машинаси ва енгил машина, самолёт ва ракета*) солиштириш орқали ўхшаш ва фарқли томонларини топиш ва тасвирлашга ўргатиш.

Табиатда йил фасллари, об-ҳавонинг ўзгариши билан боғлиқ равишда рангларнинг ўзгаришини (*қуёшли кунда осмон зангори рангда, булутли кунда кул ранг; баҳорда барглар – яшил, кузда – сариқ, қизил в.б.*) пайқашга, табиат манзараси тасвирида зарур рангларни танлай олиш, рангларнинг қарама-қарши ва текис товланишини тасвирда етказиб беришга эришиш.

Болага шаклни, чизиқ ва майда доғлар жойлашув тартибини жозибали тарзда етказиб беришда, тасвир гўзаллигини хаёлан гавдалантириш малакасини шакллантириш.

Ноанъанавий усулларда (*иплар, шам, совун, бармоқлар, доғлар ёрдамида*) расм солишга ўргатиш.

Тасвирий санъат асарлари – пейзаж ва натюрмортларни мустақил кузатиш, уларга ҳиссий-эстетик жиҳатдан баҳо беришга ўргатиш.

Боланинг **безакли расмларни** солиш бўйича ижодқорлигини ривожлантириш, ўзбек халқ ҳунармандчилиги йўналишида нақшлар чизишга ўргатиш.

Қадимий ва кенг тарқалган миллий бош кийимлардан – ўзбек дўппилари билан таништиришда давом этиш. Болага дўппиларга каштадўзлик усулларида нақш элементлари чизишни ва ўзига хос тартибда жойлаштиришни ўргатиш. Бола диққатини миллий анжомларга (*гиламча, сўзана в.б.*) тикилган нафис нақш элементларига, ранглар уйғунлигига қаратиш. Атлас ва адрасдаги нақш элементларини чизишга қизиқтиришни давом эттириш.

Рангли, қора ва оқ фонда нақшларни композициялаш устида мустақил ишлашга ўргатиш. Турли ҳажмдаги силуэт қоғозларга, жумладан, миллий буюмлар (*чойнак-пиёла, коса, лаган*) силуэтига нақшлар (*илмоқ, гажак, чизиқчалар, таёқчалар*) чизиш; либосларни ифодаловчи силуэтларга майда ва йирик элементлардан фойдаланиб нақш чизиш. Ўзбек ва бошқа халқлар амалий санъати анъаналари асосида, турли фонда ва ҳар хил ҳажмда безакли нақшлар чизиш. Безакли расм элементлари номларини билиш – гажак, бодом, зигзак, яримой шакллари.

Енгил ҳаракатлар билан расмларни бўяшга ўргатиш, тасвир шаклидан келиб чиққан ҳолда бўяшни тўғри режалаштириш. Фикран миллий нақш элементларидан фойдаланиб, безакли композициялар тузиш, турли нақшлар ишлаш, жамоа меҳнатида иштирок этиш. Композицияларни яқка ўзи шунингдек, 3-4 кишилик кичик жамоа билан биргаликда ишлаш.

Ота-оналар билан биргаликда кўرғазмалар, музейларга боришни ташкиллаштириш.

Болани ўз ишидаги камчиликларни сезишга ва уларни тузатишга ундаш. Ўзининг ва тенгдошларининг ишини таҳлил қилиш, эркин фикр билдириш малакасини такомиллаштириш, чизган расмларидан завқланиш, эришган натижаларидан қувониш каби ҳис-ғуйғуларни шакллантиришни давом эттириш.

Ўз иш жойини тайёрлаш, саранжом-саришта, тартиб билан ишлаш, тоза тутиш, йиғиштиришга, ишдан сўнг қўлларини совун билан тозалаб ювишга одатлантириш.

Лой, пластилин (тузли хамир, рангли шам)лар билан ишлаш.

Ясашнинг турли усулларидан эркин фойдаланишга ўргатиш; асосий қисм ва бошқа қисмлар шаклини, уларнинг бўлаклари, тасвирланган буюмларнинг ўзига хос хусусиятларини етказиб беришга; бармоқ ва ёғоч қалам билан шакллар юзасига ишлов беришга ўргатишни давом эттириш.

Содда шакли нарсалар (*мева ва сабзавотлар*) ва халқ усталари анъаналарига асосланиб, мураккаброқ сопол ўйинчоқлар (*улоқча, тойчоқ*) ясашга ўргатиш.

Бола ҳажмли шакллар: шар, цилиндр, конус ҳақидаги билимларига таяниб, дастлаб нарса шаклини ўрганиши, сўнгра унинг алоҳида қисмларини ажрата олиши, номини айтиши ва ясашни бошлашилосим.

Пластик материаллардан нарса ясаш жараёнида, боланинг композицияни ҳис этиш туйғусини ривожлантириб бориш; 2-3 шаклдан иборат мураккаб бўлмаган ҳайкалтарошлик буюмини ҳосил қилиш ва фигураларни умумий асосга бирлаштириш. Турли идиш-товоқлар (*пиёла, коса, чойнак*) ясаш, уларнинг сиртки қисмини бармоқ учлари ва ёғоч қалам билан силлиқлаш. Бола барча босқичларни мустақил бажариши лозим: пластина (*ясси, қаттиқ жисм*) ясаш, жисм релефини стек (*ҳайкалтарошлар ишлатадиган қалам*)да чизиш. Ясалган нарсани гуаш ёки темпера (*тухум саригидан тайёрланган*) бўёқлари билан бўяш. Халқ ўйинчоқларига ўхшатиб безакли шакллар ясаш ва бўяш. Сополга миллий нақш ишлаш ва бўяш. Халқ ижодкорлиги йўналишида ўйинчоқлар, текис юзага ишланган бўртма нақшлар ясаш (*сувенирлар, декоратив тарзда лойни, тузли хамирни, рангли шамларни ҳар томонини нақшлар билан безатиш*).

Аппликация. Болани симметрик шаклдаги нарсаларнинг (*кўза, гуллар, барглар*) силуэтини кесишга ўргатишда давом этиш.

Иккита бир хил нарса (*коса, пиёла*) ҳосил қилиш учун тўғри тўртбурчакни тенг иккига буклаб, расмни тўлиқ чизиш ва контур бўйлаб қирқишга ўргатишни давом эттириш. Бир неча марта букланган қоғозни диагонал бўйича қирқиб шакл ҳосил қилиш (*қорпарча, юлдузчалар*), қоғоздан янги йил ўйинчоқлари, безаклари, турли рамзларни қирқиш техникасини ўргатиш.

Буюмларнинг аслига қараб ва тасаввурга кўра муайян мазмунга эга бўлган воқеабанд (*сабзавот, ўйинчоқ, гуллар*) тасвирини ясаш ва безашга ўргатиш.

Қоғозда геометрик шакл ва ўсимликларга хос белгилардан фойдаланиб, шаклларнинг безакли композициясини тузиш. Бола образли шакллар устида ишлаётганида қоғозларни йиртиш ва тасвирларни елимлашнинг турли усулларидан фойдаланишини рағбатлантириш; расмларнинг дастлабки энгил силуэти билан бирга тасвирнинг мозаика, квиллинг, бўрттириб ишлаш усулини ҳам ўргатиш. Ранг ва уйғунликни ҳис қилиш туйғусини ривожлантириш.

Ўзбек миллий нақшлари бўйича, жумладан, ҳар бир вилоятнинг ўзига хос нақш элементлари ва ранглар мутаносиблиги борлиги ҳақида тушунча бериш. Бола ўз ишларида каштачилик ҳамда йўрмадўзлик элементларидан

фойдаланиб, бир-бирига мос янги нақшлар ҳосил қилишини рағбатлантириш.

Турли сифатдаги матолардан (*силлиқ, ялтироқ, тукли*) аппликация қилишга ўргатиш (*гуллар, тасмалардан саватлар, капалак учун шойи, бўр ёрдамида контур юритиш ва сюжетга мувофиқ қирқиш*).

Болада ранглар мутаносиблигини ҳис этиш лаёқатини ривожлантириш. Мураккаб бўлмаган композициялар тузишда гуруҳ таркибида ижодий ишлашни давом эттириш. Наврўз ва бошқа байрамларни ўтказиш учун бино ва ҳовлини безатишда иштирок этиш.

Қўл меҳнати. Болага қоғоздан, табиий ва қўшимча материаллардан конструкция ишларини бажаришни ўргатишни давом эттириш.

Қоғоз билан ишлаш кўникма ва малакаларини ошириш. Қоғозларни фарқлаш ва рангли қоғоз тасмалардан турли нарсалар ясаш (*китоб учун хатчўп, гиламча*) кўникмасини машқ орқали мустаҳкамлаш.

Андоза тайёрлашга ўргатиш (*қоғоз устига тайёр барғни қўйиб, қалам билан атрофини чизиш ва қайчи билан қирқиш*).

Боланинг квадрат шаклидаги қоғозни 16 та тенг бўлакка буклаш йўли билан нарсаларни (*сават, қути*) ясашга оид малакаларини мустаҳкамлаш.

Оригами усулида қоғозни турлича буклаш йўли билан капалак, гуллар, қурбақа, қайиқча, самолёт, елпиғич, чархпалак кабиларни тайёрлашни; елим идишлардан гуллар, қаламдон, ўйинчоқлар ясашни ўргатиш.

Табиий материал (*ёнзоқ пўчоғи, новда, гуллар, барғлар, сомон*)ларни умумий композицияга мустақил бирлаштириб, қўлда ясаладиган буюмлар тайёрлаш. Одам, ҳайвон ва қушларнинг шаклини дуб дарахтининг меваси ҳамда турли мева данакларидан тайёрлаш, алоҳида қисмларини пластилин, елим воситасида бирлаштириш, тасвирда ифодавийлик ва ҳаракатни таркиб топтиришга (*“Чўпон бола”, “Товус”*) ўргатиш.

Бутоқ, ўсимликлар илдизидан қўлбола нарсалар ясашга ўргатиш. Мазкур қўлбола нарсаларнинг қисмларини бирлаштиришнинг усулларини (*елимлаш, пластилин ёки ингичка сим билан бирлаштириш*) мустақил равишда топишга йўналтириш. Иш жараёнида болада тасаввур ва ижодкорликни ривожлантириш.

Таълимий фаолиятларда болани «Санъат» марказида мустақил ҳолда ўз иш жойини тайёрлаш, саранжом-саришта, тартиб билан ишлаш, тоза тутиш, йиғиштиришга, ишдан сўнг қўлларини совун билан тозалаб ювишга одатлантириш.